प्रवेश सं० १८१९३ विषयः पुराणेतिहासम् क्रम सं० ——

नाम नृसिंहचतुर्दशीकथा (वैशाखशुक्लचतुर्दशी) (हेमाद्रौ) ग्रन्थकार ——

पत्र सं० १-५.

श्लोक सं० —— अक्षर सं० (पंक्तौ) ३२ पंक्ति सं० (पृष्ठे) ९

आकारः १०.७" × ४.५" लिपिः दे. ना. आधारः का.

वि० विवरणम् पू० 14500 सं. १९०९

पी० एस० यू० पी०—७७ एम० सी० ई०—१९५१—५० ०००

न. ३७८९

Indira Gandhi National Centre for the Arts

महीधरसंग्रहे- ४४७

नृसींहचतुर्दशीनीकथाहरीभेताएऽरवीआपीछे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

१ ॥श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीनृसिंहाय नमः॥ अथ चतुर्दशीव्रतानि॥ तत्र वैशाखशुक्लचतुर्द-
श्यां नृसिंहचतुर्दशीव्रतं॥ तच्च प्रदोषव्यापिन्यां कार्यं॥ अथ कथा॥ सूत उवाच॥ हिरण्य-
३ ७ कशिपुं हत्वा देववरं वरं गुरुं। सुखासीनं तदुत्संगे लीनकोपं रमापतिं प्रेम्णा ज्ञानिनां श्रेष्ठो
पालयन् राज्यमुत्तमं॥ एकाकी च तदुत्संगे प्रियं वचनमब्रवीत्॥ प्रह्लाद उवाच॥ नमस्ते उग्र
गवन्विष्णो नृसिंहरूपिणे नमः॥ त्वद्भक्तोऽहं सुरश्रेष्ठ पृच्छामि त्वां ततः॥ स्वामिंस्त्वयि ममाति
न्नाभंर्जाता सनेकधा॥ कथं च ते प्रियो जातः कारणं मे प्रभो॥ नृसिंह उवाच॥ कथयामि महाप्राज्ञ शृ
णुष्वैकाग्रमानसः॥ भक्तेर्यत्कारणं त्वत्प्रियत्वस्य च कारणं। पुरा यद्दृष्टं सिवरीकर्त्तुं जगदे
कनककर्मणा॥ परापवादसस्यस्य श्वरंती गानिवारय॥ पुराकालेऽभवद्विप्रः किंचिन्नाप्यधीत उ
वान्॥ नाम्ना वासुदेवो हि वेश्याप्रसक्तमानसः॥ तस्मिन् जातु न चैव व्रतं चकार सुकृतं कि १

व१४

यत्॥ मुक्त्वानुमद्भूतं चैकं वेश्यासंगतिलालसः॥ मद्व्रतस्य प्रभावेन भक्तिर्जाता नवानघ॥ प्र
ह्लाद उवाच॥ श्रीसिंहोत्पत्तौ वतूक स्य पुत्रस्य किं व्रतं॥ वेश्यायां वर्त्तमानेन कथं तच्च कृ
तं मयायेन विभो माहात्म्यं वक्तुमर्हसि सीतापते॥ नृसिंह उवाच॥ पुरावंतीपुरे ह्यासीद्ब्राह्मणो
लो वेदपारगः तस्य नाम सुशर्मेति विख्यातो विश्रुतः॥ निःस्पृहो मंत्रियाचैव विधाति द्विजोत्तमः
श्रौतस्मार्तक्रियासु नियतं सर्वासु क्रिसतत्परः॥ अग्निहोत्रमादि निर्यज्ञै रिष्टा सर्वे सुरोत्तमाः॥ निमा
पि विद्यते धानोक्ते कियत्॥ तस्य भार्या सुशीलाभूत् विख्याता भुवनत्रये॥ पतिव्रता सदाचा
रा पतिभक्तिपरायणा॥ तस्यां सुतास्तुताः पंच तस्माद्द्विजवरात्तथा॥ सदाचारास्तु विद्वांसः
पितृभक्तिपरायणाः॥ तेषां मध्ये कनिष्ठस्तु वेश्यासंगतितत्परः॥ तथापि निद्यमानेन सुरापानं
पा सुतकं॥ सुवर्णचाप [illegible] तं चौरैः सार्द्धं लपाबहु॥ विलासिन्या युतो तैश्च समं चीर्णमघं

२ बहु॥विलासिनी वेश्या॥एकदा तु गृहे तस्यासिन्महाकालिस्तया सह॥तेन कुतूहलभावेन व्रतमे
तत्तया कृतं॥अज्ञानात् सद्भर्तृ चक्रे नाम उत्तमं व्रतं॥तस्या विहार योगेन रात्रौ जागरणं कृतं॥वेश्या
या वृद्धस्तु किंचित् प्रजातं न तया समा॥रात्रौ जागरणं चीर्णं सुखं भोगमनेकधा॥व्रतेनानेन
नाचिर्णेन मोदंते द्विविहेन ताः॥स्वर्गार्थं च पुरा ब्रह्म च केलुतरनुत्तमं॥महूतस्य प्रभावेण तेनि(र
र्मितं सचराचरं॥ईश्वरेण पुराचीर्णं बधार्थं त्रिपुरस्य च॥महाप्राज्ञेन विहितं व्रतमेतन्महाफ त
लं॥एतद्व्रत प्रभावेन सर्वे सिद्धिमुपागताः॥वेश्यापि मत्प्रिया जाता त्रैलोक्ये सुखकारिणि॥ई
दृग्महत्वं कलसे लोके भुवि श्रुतं॥कृतं हेतविलासिन्या व्रतमेतदुपस्थितं॥प्रह्लादेन ते तस्मि
मे थिज्ञाता यत्नुत्तमं॥धूर्त्तया च विलासिन्या ह्यलाभूतमिदं महत्॥कस्त्वं हर्षकृतोपेन महत्वं २
यत्त्वं तेन भवेत्॥साभेर्यानुवराजा ता मुक्ता भोगाननेकराः॥मुक्ता कर्म विलिना तु सैः प्रह्लादविर

शस्वमो॥कार्यार्थं च मया नास्ति मत्स्य शरीर पृथक्कृतया॥विधाय सर्वकार्याणि शीघ्रं चैव गमिष्यसि
॥यदिदं व्रतमावश्यं प्रकरिष्यंति मानवाः॥न तेषां पुनरावृत्तिर्भेचाः कल्पशतैरपि॥अपुत्रो लभ
ते पुत्रान् धनकामो धनं तथा॥ज्ञानिच मम जन्म च्यवदिव्यं सौख्यं जनेत ततः॥स्त्रियो वा पुरुषश्चापि र रु
कुर्वंति व्रतमुत्तमं॥ते मोदन्ते महं सौख्यं भुक्तिमुक्तिसमन्वितं॥बहुनोक्तेन किं तस्य व्रतस्य फ न
लमुत्तमं॥प्रह्लाद उवाच॥व्रतस्यास्य फलं सम्यक् श्रुत पि मेन क्षि कारणं॥स्वामिन् ज्ञातं विशे
षेण सत्तपापनिकृंतनं॥अधुनाश्रोतुमिच्छामि व्रतस्यास्य विधिं परं॥कस्मिन्मासे भवेद् तत्क
स्मिन् श्च वासरे प्रभो॥एतद्विस्तरतो देव वक्तुमर्हसि साप्रतं॥विधिना येन वै स्वामिन् समग्रफ
लमुक्तं भवेत्॥प मो परिकृतं फलाशु हि लंस कलं प्रभो॥नृसिंह उवाच॥साधु साधु महा(र
भागव्रतस्यास्य विधिं परं॥सर्वं कथयतो मे घस्र मेकाग्रमनाः शृणु॥वैशाखशुक्लपक्षे तु च

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

३ तुर्दश्यां समाचरे॥ मत्प्रोक्तमस्तनवं पुण्यं व्रतं पापप्रणाशनं॥ वर्षे वर्षे तु कर्तव्यं ममसंतुष्टिका
रकं॥ महायुगमिदं श्रेष्ठं मानुषैर्नैव नीरुजैः॥ तेनैव क्रियमाणेन सहस्रद्वादशीफलं॥ जा
यते मत्प्रसादाच्च मानुषाणां महात्मनां॥ स्वातिनक्षत्रयोगेन शनिवारेण संयुते॥ सिद्धियो
गस्य योगे च वणिजे करणे तथा॥ पुण्यसौभाग्ययोगेन लग्नेन तद्वैव योगतः॥ सर्वैरेतैस्तु संस
युक्तं हत्याकोटिविनाशनं॥ एतदन्यतरे योगे तद्दिनं पापनाशनं॥ केवलेपि च कर्तव्यं तद्दिने
व्रतमुत्तमं॥ अन्यथा नरकं याति यावच्चंद्रदिवाकरौ॥ यथा यथा प्र[illegible]त्तिः स्यात्सा तकस्य क[illegible]
युगे॥ तथा तथा प्रणश्यंति सर्वदुःखान्न संशयः॥ तद्व्रतस्य प्रभावेन मतिर्न स्याद्दुरात्मनां॥ विना
वैत्थं प्रकर्तव्यं माधवे मासि मद्व्रतं॥ नियमं च प्रकर्तव्यं दंतधावनपूर्वकं॥ श्रीनृसिंह महोद ३
दयां कुरु ममोपरि॥ अद्याहं ते विधास्यामि व्रतं निर्विघ्नतां नय॥ इति नियममंत्रः॥ ॥

व्रतस्थेन न कर्तव्या संगतिः पापिभिः सह॥ मिथ्यालापो न कर्तव्यो सः समग्रफलकांक्षिभिः॥ स्त्री
भिर्दैवे च आलापान् व्रतस्थो नैव कारयेत्॥ स्मर्तव्यं महारूपं मद्दिने सकलं शुभे॥ ततो म
ध्याह्नवेलायां नद्यादौ विमले जले॥ गृहे वा देवखाते वा तडागे वा मले शुभे॥ वैदिकेन च मं
त्रेण स्नानं कृत्वा विचक्षणः॥ मृत्तिकागोमयेनैव तथा धात्रीफलेन च॥ तिलैश्च सर्वपापघ्नैः
स्नानं कृत्वा महत्सनिः॥ परिधाय शुचिर्वासो नित्यकर्म समाचरेत्॥ ततो गृहं समागत्य स्मर
न्मां त्वरितयोगतः॥ गोमयेन प्रलिप्याथ कुर्यादष्टदलं शुभं॥ कलशं तत्र संस्थाप्य ताम्ररत्नसमन्वि
तं॥ तस्योपरि न्यसेत्पात्रं वंशजं व्रीहिपूरितं॥ हैमीं तत्र च मन्मूर्तिं स्थाप्य लक्ष्म्यास्तथैव च॥ पद्मेन च
तदर्द्धेन तदर्द्धार्द्धेन वा पुनः॥ यथाशक्ति कार्या वित्तशाठ्यविवर्जितैः॥ पंचामृतेन संस्नाप्य पूजनं सम
माचरेत्॥ ततो ब्राह्मणमाहूय तमाचार्यं मनोज्ञ पं॥ सदाचारसमायुक्तं शांतदांतजितेंद्रियं॥ तिनै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

६ वकारयेत्स्वशक्त्या इच्छया स्वानुसारतः ॥ आचार्यवचनाद्धीमान्पूजां कुर्याद्यथाविधि ॥ मंडपं कारयेत्त
त्र पुष्पस्तबकशोभितं ॥ ऋतुकालोद्भवैः पुष्पैः पूजयेद्यतमानसः ॥ उपचारैः षोडशभिर्मंत्रैर्वेदो॰
द्भवैस्तथा ॥ ततः पौराणिकैर्मंत्रैः पूजनीयो यथाविधि ॥ चंदनं शीतलं दिव्यं चंदनकुंकुममिश्रितं
॥ ददामि तव तुष्ट्यर्थं नृसिंह परमेश्वर ॥ चंदनमंत्रः ॥ कालोद्भवानि पुष्पाणि तुलस्यादीनि वै प्र
भो ॥ पूजयामि नृसिंह त्वां लक्ष्म्या सह नमोस्तु ते ॥ पुष्पमंत्रः ॥ कृष्णागरुमयं धूपं श्रीनृसिंह जगत्स
ते ॥ तव तुष्ट्यै प्रदास्यामि सर्वदेव नमोस्तु ते ॥ धूपमंत्रः ॥ त्वं सर्वतेजोमयं तेजस्तस्माद्दीपं ददामि ते
॥ दीपः ॥ नैवेद्यं सौख्यदं चारु भक्ष्यभोज्यसमन्वितं ॥ ददामि ते रमाकांत सर्वपापक्षयं कुरु ॥ इति॰
नैवेद्यं ॥ पीतांबर महाबाहो प्रह्लादभयनाशन ॥ यथाकृतेनार्चनेन यथोक्तफलदो भव ॥ इति प्रार्थ॰ ६
ना ॥ रात्रौ जागरणं कार्यं गीतवादित्रनिस्वनैः ॥ पुराणश्रवणाद्यैश्च श्रोतव्याश्च कथाः शुभाः ॥ ॥

॥ ततः प्रभातसमये स्नानं कृत्वा जितेंद्रियः ॥ पूर्वोक्तेन विधानेन पूजयेन्मत्र प्रयत्नतः ॥ वैष्णवान्स
उपिन्मेत्रान्मदग्रे स्वस्थमानसः ॥ ततो दानानि देयानि वक्ष्यमाणानि चानघ ॥ पात्रेभ्यस्तु द्विजेभ्यो
हि लोकद्वयजिगीषया ॥ सिंहः स्वर्णमयो देयो मम संतोषकारकः ॥ गोभूतिलहिरण्यानि देयानि
वप्रलेश्युनिः ॥ शय्या सतूलिका देया सप्तधान्यसमन्विता ॥ अन्यानि च यथाशक्त्या देयानि मम
तुष्टये ॥ वित्तशाठ्यं न कुर्वीत यथोक्तफलकांक्षया ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्तेभ्यो दद्याच्च दक्षि
णां ॥ निर्धनेनापि कर्तव्यं देयं शक्त्यानुसारतः ॥ सर्वेषामेव वर्णानामधिकारोस्ति मद्व्रते ॥ मद्भ
क्तैस्तु विशेषेण कर्तव्यं मत्परायणैः ॥ तद्वंशे नास्ति दुःखानि दोषाश्च मत्प्रसादतः ॥ तन्नमुद्धरदे
वेश दुस्तराद्भवसागरात् ॥ पातकार्णवमग्नस्य व्याधिदुःखीबुधासिनि ॥ जीवैस्तु परिभूतस्य मोह
दुःखगतस्य मे ॥ करावलंबनं देहि शेषशायिन्जगत्पते ॥ श्रीनृसिंह रमाकांत भक्तानां भयनाशन ॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

५ ॥क्षीराबुधिनिवासस्त्वं चक्रपाणे जनार्दन ॥व्रतेनानेन देवेश भुक्तिमुक्तिप्रदो भव ॥इति प्रार्थना॥ म
॥एवं प्रार्थ्य ततो देवं विसृज्य च यथाविधि ॥उपहारादिकं सर्वमाचार्याय निवेदयेत् ॥दक्षिणा॥
भिः सुसंतोष्य ब्राह्मणांस्तु विसर्जयेत् ॥मध्याह्ने तु समायुक्तो भुंजीत बंधुभिर्नरः ॥य इदं शृणु
याद्भक्त्या व्रतं पापप्रणाशनं ॥तस्य श्रवणमात्रेण ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥पवित्रं परमं गुह्यं की
र्तयेद्यस्तु मानवः ॥सर्वान्कामानवाप्नोति व्रतस्य च फलं लभेत् ॥इति [illegible]हेमाद्रौ नृसिंहपुराणे
नृसिंहचतुर्दशीव्रतं समाप्तं ॥ ॥संवत १९०७ना वैशाख शुक्लपक्षे तीथि ६ वार रवि लखितं
मेता हीरा सुत हरिरामेण लिखितं व्याराणषि मध्ये ॥ श्रीरस्तु । कल्याणमस्तु ॥ श्री
५